

ПРАВОМІРНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Армен Сабірович НЕРСЕСЯН,

*кандидат юридических наук, старший науковий співробітник
відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

Резюме

У переважній більшості країн виключне право на володіння зброєю мають представники правоохоронних органів, органів забезпечення правопорядку – поліцейські. Застосування вогнепальної та іншої зброї поліцейськими у зарубіжних країнах, дозвіл на носіння якої наданий державою, регламентується національними та міжнародними нормативно-правовими актами, чітко фіксується уповноваженими на те державними органами, а кожен такий випадок ретельно розслідується. Існують ряд держав, де поліцейські не мають права на носіння зброї, за виключенням тих випадків, коли ситуація така потребує того, щоб ці засоби впливу у поліції були. Дозвіл на застосування зброї поліцейськими у своїй професійній діяльності по забезпеченню правопорядку обумовлюється наявністю підстав, зазначених у законодавстві. Це обумовлюється необхідністю чітко врегулювання такої діяльності у зв'язку з тим, що застосування зброї поліцейським завжди є крайнім заходом для забезпечення правопорядку. Наявність вказаного права у поліцейських, які забезпечують правопорядок у суспільстві обумовлюється також і специфікою такої діяльності, яка пов'язана із небезпекою, що може загрожувати як самому поліцейському, так і іншим особам. Оскільки, і інші особи, і самі поліцейські мають однакове право на захист свого власного життя чи життя іншої особи від протиправних посягань, то право поліцейських на застосування зброї має чітке підґрунтя. Ті держави, в яких поліцейські мають право у передбачених законом випадках застосовувати зброю, таким чином підвищують рівень забезпечення безпеки у суспільстві.

Ключові слова: вогнепальна зброя, застосування зброї поліцейським, носіння зброї, застосування зброї, дозвіл на застосування вогнепальної зброї.

Summary

In the vast majority of countries, the exclusive right to possess weapons have representatives of law enforcement agencies, law enforcement agencies - the police. The use of firearms and other weapons by police officers in foreign countries, permitted to be issued by the state, is regulated by national and international regulations, clearly recorded by authorized state bodies, and each such case is thoroughly investigated. There are a number of states where police officers do not have the right to bear arms, except when the situation does require the police to have these means of influence. Permission for the use of weapons by police officers in their professional activities to ensure law and order is subject to the grounds specified in the legislation. This is due to the need for a clear regulation of such activities, given that the use of weapons by the police is always a last resort to maintain law and order. The presence of this right in police officers who maintain law and order in society is also determined by the specifics of such activities, which are associated with danger that may threaten both the police officer and others.

.....
Since both other persons and the police themselves have the same right to protect their own life or the life of another person from unlawful encroachment, the right of police officers to use weapons has a clear basis. Those states in which the police have the right to use weapons in cases provided by law, thus increase the level of security in society.

Key words: firearms, use of weapons by police officers, carrying weapons, use of weapons, permission to use firearms.

Зброя визнається джерелом підвищеної небезпеки. Джерелом підвищеної небезпеки є об'єкт матеріального світу, який володіє шкідливими властивостями та створює підвищену ймовірність заподіяння шкоди внаслідок неможливості повного контролю з боку людини у процесі його використання [1, с. 84]. Саме тому практично у кожній країні зброя наділена особливим статусом, а її обіг серед населення чітко регламентований чинним законодавством.

У різних країнах обіг зброї регламентується по-різному. Ряд країн встановлює сувору заборону на володіння і використання зброї (окрім гладкоствольної мисливської) пересічними громадянами (Україна, Японія [2]); інші легалізували використання зброї за умов проходження особою певної процедури її отримання (наприклад, Чехія, де застосовують тестування) [3]; у третій групі країн обіг зброї повністю легалізований (США, Швейцарія та інші). Але у переважній більшості країн виключне право на володіння зброєю мають представники правоохоронних органів, органів забезпечення правопорядку – поліцейські.

У даній роботі буде акцентовано увагу на таких аспектах: по-перше, чи у всіх країнах поліцейські мають право на володіння зброєю; по-друге, чи у всіх країнах, де у поліцейських є таке право, застосування зброї є правомірним, і, якщо є, то у яких випадках?

Щодо першого питання, то відразу зазначимо, що існують ряд держав, де поліцейські не мають права на носіння зброї, а тому не мають вогнепальної зброї постійно, за виключенням тих випадків, коли ситуація все ж таки потребує того, щоб ці засоби впливу у поліції були. До таких країн можна віднести Ісландію (де, до речі, немає навіть власних збройних сил), Ірландію, Мальдіви, Об'єднане Королівство (окрім Північної Ірландії), Нова Зеландія [4].

Але, як зазначалося, у переважній більшості країн працівники органів охорони правопорядку мають право на носіння зброї. Така позиція держав регламентується не лише внутрішніми національними нормативно-правовими актами, але і Основними принципами застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами по підтримці правопорядку [5], Міжнародними стандартами для органів з підтрим-

ки правопорядку (так званий «кишеньковий посібник з прав людини для працівників поліції»), які були розроблені Центром по захисту прав людини ООН у 1996 р. [6]

Відповідні положення включені у розділ «Обставини, що дозволяють використання вогнепальної зброї». Зазначені положення повною мірою відповідають принципу 9 Основних принципів застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами по підтримці правопорядку (Спеціальні положення). Вказується наступне:

- вогнепальна зброя використовується лише у крайніх випадках;
- вогнепальна зброя застосовується лише у випадку самозахисту чи захисту інших осіб від неминучої загрози смерті чи серйозного поранення;
 - або для запобігання особливо небезпечного злочину, що тягне за собою серйозну загрозу життю;
 - або з метою арешту чи запобігання втечі особи, що являє собою таку небезпеку і яка опирається спробам зупинити загрозу;
 - або у будь-якому випадку, але лише тоді, коли менш радикальні засоби є неефективними;
 - умисне застосування сили із летальним наслідком може мати місце лише тоді, коли воно є абсолютно неминучим для захисту життя людини.

Зазначені вище положення повною мірою відповідають принципу 9 Основних принципів застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами по підтримці правопорядку (Спеціальні положення).

Саме цими положеннями керувалися у державах, де поліцейські мають дозвіл на носіння та застосування зброї [4]. До таких країн, зокрема, належать:

- Австралія, де поліцейські зазвичай носять зброю, яка видається їм особисто; усі випадки стрілянини із летальним наслідком реєструються Австралійським інститутом кримінології і підлягають розслідуванню;
- Австрія, де з 2006 року ведеться чіткий облік про використання вогнепальної зброї поліцією із вказівкою на види заподіяних травм та летальні наслідки (за даними Міністерства внутрішніх справ Австрії);
- Данія, де поліцейські носять не лише вогнепальну зброю, але і перцевий балончик; застосування зброї реєструється департаментом поліції; в Законі «Про діяльність поліції» закріплені положення щодо правомірності застосування зброї, що є тотожними до вказаного вище принципу застосування сили;
- Франція, в якій поліцейські регулярно носять зброю; орган, що контролює застосування зброї поліцейськими, відсутній, як і статистика щодо її застосування і летальних випадків внаслідок її застосування;

- Німеччина: тут поліцейські постійно носять зброю; кількість летальних випадків внаслідок її використання дуже невелика;
 - Ямайка, де носіння і застосування зброї відбувалося порівняно часто (інколи внаслідок застосування поліцейськими зброї помирало до 355 чоловік на рік); з 2010 року Незалежна комісія з розслідування ретельно контролює і слідкує за використанням зброї поліцейськими;
 - Японія, в якій дозволено носіння зброї поліцейськими (револьвер); у виключних ситуаціях спеціальним підрозділам дозволено носити більш тяжке озброєння (пістолети-кулемети, гвинтівки);
 - Нідерланди: працівники правоохоронних органів носять зброю постійно; кожен випадок використання зброї не підлягає розслідуванню – лише ті, коли відбулося попадання у людину; результати таких розслідувань оприлюднюються;
 - Норвегія, де поліцейські зобов'язані постійно носити зброю з собою (до 2019 року зброя повинна була знаходитися у службових автомобілях); детальну статистику щодо застосування поліцейськими зброї веде і публікує департамент поліції;
 - ПАР, у якій поліція підконтрольна незалежній поліції слідчого управління; вказаний орган фіксує кожен випадок смерті внаслідок застосування зброї поліцією та смерті у поліцейському відділку (вказані діяння кваліфікуються як смерть у результаті дій поліції); у статистичній звітності враховуються випадки пострілу із службової вогнепальної зброї, пострілу із поліцейської вогнепальної зброї, недбалого поводження із вогнепальної зброї, що призвело до смерті;
 - Швеція, де поліція завжди носить зброю; у розслідуванні використання зброї поліцейськими детально описується таке використання; звітність враховує лише найбільш серйозні випадки застосування зброї;
 - Фінляндія, в якій поліцейські регулярно носять зброю; використання зброї поліцейськими контролюється Міністерством внутрішніх справ Фінляндії, яке веде детальну статистику у цій сфері;
 - США, де озброєні всі співробітники правоохоронних органів; всі летальні випадки внаслідок застосування поліцейськими зброї фіксуються Департаментом поліції; Федеральне бюро розслідувань публікує кількість виправданих вбивств з боку правоохоронних органів;
 - Україна, де право поліцейських на володіння зброєю та її використання регулюється Законом України «Про Національну поліцію» [7]; положення щодо застосування зброї повною мірою корелюються із вказаними вище положеннями Міжнародних стандартів для органів з підтримки правопорядку та Основними принципами застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами по підтримці правопорядку.
- Отже, застосування вогнепальної та іншої зброї поліцейськими

у зарубіжних країнах, дозвіл на носіння якої наданий державою, чітко фіксується уповноваженими на те державними органами, а кожен такий випадок ретельно розслідується. Власне ж дозвіл на застосування зброї поліцейськими у своїй професійній діяльності по забезпеченню правопорядку обумовлюється наявністю підстав, що були викладені нами вище. Це обумовлюється необхідністю чіткого врегулювання такої діяльності у зв'язку з тим, що застосування зброї поліцейським завжди є крайнім заходом для забезпечення правопорядку.

Наявність вказаного права у поліцейських, які забезпечують правопорядок у суспільстві обумовлюється також і специфікою такої діяльності – така їх діяльність нерідко пов'язана із небезпекою, яка може загрожувати як самому поліцейському, так і іншим особам. А, оскільки, і ці інші особи, і самі поліцейські мають однакове право на захист свого власного життя чи життя іншої особи (а поліцейські – ще й обов'язок захистити життя та здоров'я інших людей) від протиправних посягань, то право поліцейських на застосування зброї має чітке підґрунтя. І ті держави, в яких поліцейські мають право у передбачених законом випадках застосовувати зброю, таким чином підвищують рівень забезпечення безпеки у суспільстві.

Список використаної літератури

1. Лесько Ю.В. Поняття та ознаки джерела підвищеної небезпеки. Університетські наукові записки. 2015. № 55. С. 74-86
2. Балик Д. Легалізація зброї в Україні: за і проти. URL: <http://iac.org.ua/legalizatsiya-zbroyi-v-ukrayini-za-i-proti/>
3. Бусол О.Ю. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України. URL: http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2757:zarubizh-nij-dosvid-legalizatsiji-vognepalnoji-zbroji&catid=8&Itemid=350
4. Использование огнестрельного оружия полицией по странам. URL: https://ru.qaz.wiki/wiki/Police_firearm_use_by_country#ref_AIC
5. Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка від 07.09.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334#Text
6. Международные стандарты для органов по поддержанию правопорядка. Карманное пособие по правам человека для работников полиции . Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, Женева, 1996. 27 с. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Add1ru.pdf>
7. Про Національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 2.07.2015 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-18#Text>